

TRAO ĐỔI Ý KIẾN

NHỮNG NỘI DUNG CƠ BẢN CỦA CHỦ NGHĨA DÂN TÚY

Đặng Huy Trinh^(*)

(*) Tiến sĩ khoa học, Viện Chính trị học, Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh.

Email: danghuytrinh@yahoo.de

Nhận ngày 12 tháng 09 năm 2023. Chấp nhận đăng ngày 05 tháng 01 năm 2024.

Tóm tắt: Chủ nghĩa dân túy đã tồn tại trên ba thế kỷ, là xu hướng chính trị phức tạp, được quan tâm chú ý và bàn luận nhiều trong đời sống chính trị trên thế giới hiện nay. Chủ nghĩa dân túy do thuộc tính tích hợp và tương thích cao có thể trở thành xu hướng chính trị chủ lưu tại nhiều quốc gia trong những thập kỷ tới, không chỉ ở Mỹ hay Tây Âu, mà còn ở các nền dân chủ phát triển và các vùng lãnh thổ khác nhau trên thế giới. Sự trỗi dậy và đa dạng hóa loại hình của chủ nghĩa dân túy được xem là những biểu hiện chính trị đáng lo ngại cho sự ổn định của bất cứ một hệ thống chính trị nào. Sự thắng thế của xu hướng dân túy, lực lượng chính trị dân túy thường dẫn đến những kết quả chính trị khó đoán định, bất ngờ và tác động bất ổn đến nền chính trị của các quốc gia trên thế giới. Bài viết nghiên cứu nắm bắt những thuộc tính định tính và nhận biết những dạng biểu hiện khác nhau của xu hướng chính trị dân túy, qua đó gợi ý những việc làm cần thiết để giữ vững sự ổn định về chính trị và tư tưởng trong thời gian tới.

Từ khóa: chủ nghĩa dân túy, hệ tư tưởng, lý thuyết chính trị.

Chủ nghĩa dân túy là một trào lưu chính trị đã xuất hiện trên thế giới từ thế kỷ thứ XVII. Nước Mỹ được xem là cái nôi của chủ nghĩa dân túy, bởi ở đây đã xuất hiện những hình thức biểu hiện đầu tiên của chủ nghĩa dân túy. Thuật ngữ “dân túy” bắt nguồn từ chữ “populus” trong tiếng Latinh có nghĩa là người

dân, nhân dân. Chủ nghĩa dân túy có mục đích làm cho người dân tin tưởng đi theo một cá nhân hoặc một nhóm về chính trị phục vụ cho lợi ích của cá nhân hay của nhóm này dựa trên sự ngộ nhận rằng những hành động của họ phục vụ lợi ích của đông đảo quần chúng nhân dân.

Chủ nghĩa dân túy còn là những tư tưởng và hoạt động chính trị dường như có mục đích đại diện cho nguyện vọng và nhu cầu của người dân bình thường nhằm đòi hỏi sự bình đẳng với giới thượng lưu, tầng lớp tinh hoa và kêu gọi thay đổi hệ thống chính trị xã hội theo xu hướng công bằng. Chủ nghĩa dân túy bao gồm cả những tuyên bố và hành động chính trị nhằm mục đích nhận được sự ủng hộ của những người dân bình thường bằng cách cho hoặc hứa hẹn cho họ những lợi ích mà họ mong muốn. Chủ nghĩa dân túy theo nghĩa này cũng được xem là những thủ đoạn chính trị mang tính chất mị dân, đánh vào tâm lý và lợi ích của đám đông nhằm kêu gọi, tổ chức phong trào, lôi kéo, tranh thủ quần chúng phục vụ cho những mục tiêu chính trị của một cá nhân hay một tổ chức chính trị xác định.

Nhà chính trị học Cas Mudder đã định nghĩa: chủ nghĩa dân túy là một hệ tư tưởng phân chia xã hội thành hai nhóm đồng nhất và đối kháng, “những người dân thực sự” đối lập với “giới tinh hoa thoái nát”, và cho rằng chính trị phải là sự thể hiện ý chí chung của người dân (Cas Mudde 2004: 543).

Francis Fukuyama trong tác phẩm *Chủ nghĩa dân túy là gì* đã đưa ra một khái niệm đa bình diện về chủ nghĩa dân túy trong đó có thể hiểu chủ nghĩa dân túy là một lý thuyết chính trị về đại thể đe dọa trật tự hòa bình và thịnh vượng của thế giới được thiết lập từ sau năm

1945. Theo đó có thể nhận biết và hiểu chủ nghĩa dân túy theo ít nhất ba đặc điểm định tính của nó như sau:

Thứ nhất, chủ nghĩa dân túy được hiểu như một biện pháp chính trị hoặc một nỗ lực chính trị dùng để tác động đến các quá trình bầu cử. Trong các cuộc bầu cử các nhóm chính trị dân túy thường hứa hẹn những điều tốt đẹp liên quan đến lợi ích của người dân, như nhà nước phúc lợi xã hội, việc làm, bệnh viện miễn phí, v.v., những điều này thường không được thực hiện sau khi cuộc bầu cử kết thúc, kết quả bầu cử được công bố. Những nhóm chính trị này khi lên nắm quyền thường không quan tâm thực hiện những lời hứa của mình trước nhân dân, cố tình lảng tránh việc thực hiện những lời hứa hẹn chính trị này.

Thứ hai, chủ nghĩa dân túy được hiểu theo nghĩa là dân tộc thuần túy. Khái niệm dân tộc trong các mô hình dân túy hiện đại thường được nhắc đến trên bình diện nhà nước. Phức tạp hơn là sự xuất hiện các quốc gia dân tộc chủ nghĩa với những đặc điểm nhận dạng quốc gia gắn liền với các nhóm dân tộc thiểu số hoặc những người phụ thuộc vào các nhóm dân tộc thiểu số này, những người thường được nhận diện là nhân dân thật sự. Sự định nghĩa như vậy về khái niệm nhà nước và dân tộc thường mang đến sự thống trị chỉ của một nhóm dân tộc thiểu số so với những nhóm khác, như trường hợp của Hungary và Slovakia là những ví dụ điển hình.

Thứ ba, chủ nghĩa dân túy thường được nhận dạng với một nhà lãnh đạo chính trị xác định. Người này thường không gắn bó với một dạng thể chế xác định, thể hiện và diễn đạt những phẩm chất gần gũi của mình trước nhân dân, cộng đồng. Họ xây dựng mối liên hệ gắn bó mật thiết với một bộ phận, một phần dân tộc và tự cho mình là hình ảnh đại diện cho cả dân tộc vừa tạo ra niềm hy vọng, vừa tạo ra nỗi sợ hãi do những hành động chính trị, hoạt động chính trị của họ. Họ thường tố cáo hoặc phê phán toàn bộ các nhóm tinh hoa của nền chính trị trong sự liên hệ với một thể chế, thiết chế nào đó. Những cá nhân này thường đòi hỏi một vị thể lãnh đạo và dẫn đến mối nguy hiểm cho các thể chế dân chủ, thậm chí là dẫm đạp lên các nền dân chủ, giá trị dân chủ. Theo nguyên lý phân chia và kiểm soát quyền lực, các thể chế độc lập như tòa án, cơ cấu liên bang, cơ quan lập pháp và báo chí tự do có thẩm quyền kiểm soát hoạt động của chính phủ. Tất cả các thể chế này cũng ngăn cản các nhà dân túy đạt đến mục đích của mình. Và vì thế, những thể chế này đóng vai trò đặc biệt trong nhân quan và tầm nhìn của những nhà chính trị dân túy. Do chủ nghĩa dân túy tập trung quyền lực vào một cá nhân đơn lẻ nên sẽ là mối đe dọa nguy hiểm đối với các thể chế dân chủ tự do (Francis Fukuyama 2017).

Ở Mỹ, Donald Trump thể hiện cả ba thuộc tính của chủ nghĩa dân túy.

Chương trình tranh cử của ông ấy xoay quanh những chủ đề về kinh tế dân túy thuần túy. Donald Trump hứa hẹn rút khỏi hiệp ước xuyên Đại Tây Dương và đe dọa hủy Hiệp ước thương mại tự do Bắc Mỹ. Khi tranh cử, ông hứa hẹn những chương trình như chăm sóc y tế và bảo hiểm xã hội, nhưng sau khi trở thành tổng thống, ông ấy lại lãnh đạo chính phủ giống như là một nhà chính trị cộng hòa bảo thủ truyền thống. Một số thành tích xã hội do người tiền nhiệm của ông là Barack Obama kiến tạo nên đã bị hủy bỏ. Thật ra, ông Trump thuộc về và ủng hộ nhóm những người mang tinh thần quốc gia của người da trắng Mỹ. Những người da trắng cần phải tiến lên phía trước trong mối tương quan và quan hệ với những người Mỹ gốc Phi, những người Mỹ gốc bản địa và những nhóm thiểu số khác ở Mỹ.

Trump rất nổi tiếng với câu nói mang đầy đủ những thuộc tính của một nhà chính trị dân túy chủ nghĩa. Ông Trump từng phát biểu: chỉ có tôi hiểu tất cả mọi vấn đề của các bạn và chỉ tôi biết cách làm thế nào để chúng ta có thể giải quyết được các vấn đề này (CNBC. 2016). Thực ra Trump đứng trên lập trường của những người dân tộc chủ nghĩa da trắng nhưng ông vẫn muốn giành được sự ủng hộ của số đông quần chúng nhân dân Mỹ. Điều này dường như làm cho Donald Trump trở thành một người dân túy thuần túy. Những tuyên bố chính trị của ông dường như

có một mục tiêu xuyên suốt và duy nhất là lôi cuốn số đông ủng hộ mình, không quan trọng là những tuyên bố đó hứa hẹn điều gì, nói về nội dung gì. Những điều tuyên bố hứa hẹn đó sau này có thể hoàn toàn không được thực hiện hoặc không được quan tâm tới nữa. Ở châu Mỹ La Tinh và Nam Mỹ một điều tương tự cũng đang xảy ra. Tại đây, các nhà chính trị dân túy thường lấy chủ đề về bất bình đẳng kinh tế và các chương trình phân chia lại thu nhập trên thế giới làm chủ đề chính trong các diễn thuyết chính trị của mình mặc dù mục đích chính của họ cũng chỉ là lôi cuốn quần chúng ủng hộ lập trường chính trị của họ (Nguyễn An Ninh 2018). Ở Nam Âu, các phong trào dân túy chủ nghĩa của Tây Ban Nha và Hy Lạp, như Podemos và Syriza, sử dụng các kỹ xảo dân túy hoàn toàn tương tự như vậy (Nuria và cộng sự 2019).

Điều khác biệt có lẽ đến từ Bắc Âu. Ở đây, nơi mà những người dân túy tập trung ít hơn vào những người nghèo mà chủ yếu tập trung vào tầng lớp trung lưu và giai cấp công nhân lao động. Họ đặt tâm điểm tuyên truyền chính trị của mình vào các luận điểm và các chủ đề có định hướng cánh hữu như phản đối sự nhập cư, nhóm dân tộc thiểu số... Họ muốn bảo vệ mô hình Nhà nước xã hội đang tồn tại, mặc dù không muốn mở rộng các nguồn trợ cấp xã hội và thành tích dịch vụ xã hội. Thuộc về nhóm này, có thể kể đến đến những người Brexit ở Anh, Mặt

trận quốc gia ở Pháp, đảng dân tộc ở Đan Mạch và Hà Lan.

Không thuộc về cả hai khuynh hướng trên, những người dân túy ở Ý đại diện cho một dòng chảy khác của chủ nghĩa dân túy. Họ chống lại sự vững chắc, sự đè nén và áp đặt của toàn bộ giới tinh hoa Ý. Nhưng, khác biệt với dân túy Bắc Âu và Nam Mỹ ở chỗ, họ không thích lập trường của giai cấp công nhân lao động, mà muốn nói về một chủ đề rộng lớn hơn đó là toàn bộ dân tộc. Họ đồng nhất một tầng lớp trung lưu với toàn thể dân tộc và đứng trên lập trường của tầng lớp này (Michelangelo 2021).

Vậy tại sao chủ nghĩa dân túy lại rất được yêu thích trên thế giới?

Có 3 nguyên nhân chính có thể dẫn đến sự gia tăng của chủ nghĩa dân tộc dân túy từ nửa sau thế kỷ XX trên thế giới, đó chính là các nguyên nhân kinh tế, chính trị và văn hóa.

Trước hết, những người dân túy chủ nghĩa nhận biết rõ nguồn lực kinh tế của thế giới và tích cực thảo luận về chủ đề này. Lý thuyết thương mại và hệ thống thương mại tự do ở nhiều quốc gia đã chỉ ra rằng, không phải giai cấp công nhân được trả lương tốt hơn và công bằng hơn. Công nhân với trình độ học vấn thấp ở những nước giàu có vẫn được trả lương cao hơn so với những người công nhân có trình độ tương đương ở những nước nghèo. Điều này đã xảy ra trong tương quan so sánh giữa

các nước công nghiệp phát triển trong so sánh với Trung Quốc và Mexico. Ngay tại các nước công nghiệp phát triển, công nhân cũng không được trả lương tốt hơn. Một nghiên cứu của Quỹ tiền tệ quốc tế đã chỉ ra rằng thu nhập thực tế của 50% người Mỹ từ năm 2000 đã không hề tăng lên, ngược lại, nếu theo những thang bậc kinh tế thì đã xảy ra một sự sụt giảm. Ở Mỹ, sự sụt giảm tương đối trong thu nhập của tầng lớp trung lưu đã xảy ra¹.

Nguyên nhân thứ hai đến từ chính trị. Nhiều nền dân chủ trên thế giới có chính phủ rất yếu và những chính phủ này lại không có năng lực thực sự hành động chính trị như là một chính phủ bình thường. Trong số này có thể kể đến những chính phủ không có khả năng thực hiện những dự án hạ tầng cơ sở cần thiết thiết yếu cho sự phát triển kinh tế. Điều tương tự cũng đã xảy ra tại Nhật Bản và Italia, nơi mà sự trì trệ kinh tế kéo dài đã dẫn tới tình trạng suy thoái. Sự yếu kém trong hành động chính trị và quyết định chính trị của một số chính quyền dân chủ đã dẫn đến sự gia tăng hoạt động của chủ nghĩa dân túy.

Nguyên nhân thứ ba xuất phát từ những điều kiện văn hóa. Điều này liên quan đến sự nhận dạng dân tộc và bản sắc văn hóa. Từ nhiều năm trước, Samuel Huntington (1993: 22-49) đã đề cập đến sự xung đột nguy hiểm của nhiều lớp văn hóa xã hội kinh tế khác nhau và sự xung đột này không chỉ chứa

đựng vấn đề của tầng lớp những người nghèo khó mà còn cả của những người ở tầng lớp trung lưu.

Như vậy, khái niệm chủ nghĩa dân túy như vậy có thể được hiểu dưới những khía cạnh bình diện rất khác biệt. Tuy nhiên, điểm chung của nó là những sự diễn đạt khác nhau của một chiến thuật chính trị lấy nhân dân làm trung tâm trong tuyên truyền chính trị chống lại giới cầm quyền được coi là suy thoái và tham nhũng nhằm đạt mục tiêu giành, giữ và thực thi quyền lực chính trị. Với mục tiêu như vậy, chủ nghĩa dân túy thường lựa chọn các chủ đề và luận điểm chính trị được lòng dân.

Chủ nghĩa dân túy sau này chủ yếu được hiểu là các chiến lược và luận điểm lôi kéo cử tri mà không nhất thiết phụ thuộc vào một đảng phái nào. Tính chất chệch trong các mục tiêu và phương thức lôi kéo cử tri thực sự là tiêu chuẩn xác định của hệ tư tưởng dân túy.

Vì thế, về bản chất, chủ nghĩa dân túy không phải là một hệ tư tưởng độc lập với đầy đủ các yếu tố cấu thành, mà là một khái niệm được định hình trong tương quan, quan hệ với các nội dung tư tưởng khác. Nó được đặc trưng bởi chủ nghĩa chống chủ nghĩa độc quyền, chủ nghĩa chống giới tinh hoa trí thức, chống chính trị, thù địch với các thể

¹ Xem: *Research Summary: Income Polarization in the United States (Tóm tắt nghiên cứu: Phân cực thu nhập ở Hoa Kỳ)* (2017). Ấn bản Thư viện điện tử của Quỹ tiền tệ quốc tế (IMF).

chế, cũng như đạo đức hóa, phân cực hóa và cá nhân hóa chính trị. Các thuật ngữ bao gồm và loại trừ có thể được sử dụng để phân biệt giữa chủ nghĩa dân túy cánh tả và cánh hữu². Thông qua sự tham gia và phân phối lại các nguồn lực, chủ nghĩa dân túy cánh tả cố gắng đưa các bộ phận dân cư yếu thế, kém may mắn vào hệ thống chính trị có liên hệ trực tiếp với người lãnh đạo chính trị. Ngược lại, chủ nghĩa dân túy cánh hữu theo đuổi việc loại trừ người dân yếu thế (người nhập cư, người xin tị nạn, dân tộc thiểu số) ra khỏi các quá trình chính trị và chỉ dành quyền tham gia chính trị và xã hội cho dân số bản địa của họ. Với tính cách một hệ tư tưởng tương hợp, chủ nghĩa dân túy có thể tích hợp và hiện diện trong nhiều hệ thống lý thuyết khác nhau. Do đó, chủ nghĩa dân túy được định nghĩa là “không đầy đủ về bản chất”; có một “trái tim trống rỗng” (Paul Taggart 2004: 274f). Điều này giải thích cho sự yếu hơn về mặt ý thức hệ nhưng đồng thời cũng là khả năng mềm dẻo linh hoạt dễ thích ứng và tương hợp của nó. Chủ nghĩa dân túy là một hiện tượng tinh thần tư tưởng có tính ứng biến, thường được so sánh với sự đổi màu của tắc kè hoa, liên tục thích nghi với các hệ quy chiếu mới và có mối quan hệ tương thích với chúng. Do đó, chủ nghĩa dân túy không thể được định nghĩa theo cách thức bản chất luận và không thể gắn liền với một học thuyết mang tính nhất quán. Phạm vi

biến thể có lập trình của nó đã dẫn đến việc nó được định nghĩa đơn giản là một chiến lược để đạt được các mục tiêu về quyền lực. Tuy nhiên, nếu các chiến lược chính trị được hiểu là các quy trình thủ tục để đạt được bất kỳ mục tiêu mong muốn nào, thì chủ nghĩa dân túy không chỉ là một chiến lược, mà còn là một tập hợp các đặc điểm cụ thể (không hoàn toàn tùy tiện) không được xác định về căn bản, nhưng chỉ được hiện thực hóa trong các bối cảnh cụ thể xác định. Ngay cả khi chủ nghĩa dân túy chỉ có thể được định nghĩa trong mối quan hệ với một đối thủ chính trị, thì nó vẫn có một nội dung ý thức hệ tối thiểu dựa trên sự phân trục dọc giữa “người dân” và giới “tinh hoa”. Xung quanh trục này là một nhóm các ý tưởng không thể thay đổi, được neo giữ về mặt đạo đức luân lý nhiều hơn là về mặt chính trị.

Thuật ngữ “hệ tư tưởng mỏng manh” do nhà lý thuyết hệ tư tưởng Michael Freedman³ đặt ra rất hữu ích trong việc định nghĩa chủ nghĩa dân túy với tư cách một hệ tư tưởng không có nền tảng lý thuyết xã hội. Trái ngược với các hệ

² Trên thực tế rất khó để phân định những người dân túy cánh tả hay cánh hữu một cách rõ ràng, bởi chủ nghĩa dân túy giống như một cách thức tìm kiếm và vận hành quyền lực hơn là một lý thuyết chính trị có nội dung đầy đủ. Ở phương Tây cũng không có sự thống nhất về tiêu chí phân chia khuynh hướng tư tưởng chính trị dân túy thành cánh tả và cánh hữu. Nhiều vấn đề xuất hiện chồng chéo và không thể phân loại đơn thuần giữa các thuật ngữ “chủ nghĩa dân túy cánh tả” và “chủ nghĩa dân túy cánh hữu” thường xuyên được đề cập đến.

tư tưởng có nền tảng lý luận như chủ nghĩa tự do hay chủ nghĩa xã hội, các hệ tư tưởng được coi là “mỏng” hoặc mờ nhạt khi chúng theo đuổi một mục tiêu cụ thể, chẳng hạn như chủ nghĩa dân tộc, phong trào sinh thái hay nữ quyền, nhưng chúng lại tuân theo một hệ tư tưởng phức tạp hơn trong các lĩnh vực chính sách khác dựa vào cái mà Freedman gọi là hệ tư tưởng chủ. Ngay cả trong trường hợp của chủ nghĩa dân túy, “mỏng” về mặt ý thức hệ nhưng đồng thời cũng có mối liên hệ với các hệ tư tưởng chủ, những hệ tư tưởng này thay đổi tùy theo từng trường hợp.

Chủ nghĩa dân túy về đại thể được đặc trưng bởi các đặc điểm sau: thu hút sự ủng hộ bằng việc đề cao các vấn đề thường nhật liên quan trực tiếp đến cuộc sống của người dân, chống chủ nghĩa độc quyền, chống chủ nghĩa tinh hoa trí thức, chống lại giới lãnh đạo chính trị, thù địch với các loại hình thể chế, đồng thời đạo đức hóa, phân cực hóa và cá nhân hóa chính trị. Tiền đề cơ bản của chủ nghĩa dân túy chính là sự quan tâm đặc biệt đối với những vấn đề thường nhật. Theo quan điểm dân túy, “lẽ thường” không chỉ ngang bằng với kiến thức phản ánh bằng tri thức lý tính của giới trí thức, mà còn cao hơn, vì nó dựa trên kinh nghiệm và sự cảm nhận cụ thể, hàng ngày, chưa bị lây nhiễm sự hoài nghi lưỡng lự của lý tính và do đó vẫn còn giữ được cách tiếp cận thuần khiết, “lạnh mạnh” và có thể nhận biết sự thật một cách rõ ràng nhất.

Các nhà tư tưởng, học giả, quan chức kiêu ngạo, nhà kỹ trị lạnh lùng, người không hiểu biết, người tôn thờ đồng tiền và các nhà chính trị tiên phong bóng bẩy thường không tin tưởng người dân. Họ coi thường quan điểm của người dân bởi vì họ tin rằng mọi người thường ngu ngốc và mê mồi. Sự khôn ngoan nằm ở các chuyên gia và giới thượng lưu thường bị cắt đứt, tách biệt khỏi cuộc sống hàng ngày của muôn triệu đồng bào. Tương tự, ở Mỹ, những người dân túy đã định nghĩa “những người thu nhập trung bình ở đất nước này, tài xế taxi người quét dọn, công nhân trong ngành thép, cao su hoặc dệt may” có bản năng vượt trội về mặt chính trị so với giới thượng lưu. (Frances Fox Piven và Richard A. Cloward 1979: 181f).

Bất kể nó nằm ở đâu trên thang điểm phải trái, chủ nghĩa dân túy đều dựa trên sự phản đối của người dân với “chủ nghĩa gia trưởng” được kiến tạo bởi giới tinh hoa. Tuy nhiên, sự phản đối này là giả tạo, vì sự trưởng thành về mặt chính trị không được hiểu là một quá trình tự nhận thức, mà là một tri thức tiên nghiệm tĩnh. Chủ nghĩa dân túy không chỉ đề cao người dân mà còn đảo ngược các giá trị của người dân cũng như giới tinh hoa và chỉ chống lại giới tinh hoa theo nghĩa công cụ.

³ Michael Freedman là Giáo sư khoa học chính trị và nghiên cứu quốc tế của trường Đại học Tổng hợp London (Michael Freedman 1998); (dẫn theo: Karin Priester 2012).

Một đặc điểm khác nữa của chủ nghĩa dân túy là chống chính trị. Những người theo chủ nghĩa dân túy chủ yếu tác động tới các bộ phận dân cư ít học, thờ ơ với chính trị, những người coi chính trị là một công việc tầm thường. Do đó, họ xuất hiện như những cơ quan ngôn luận chống lại chính trị và giới lãnh đạo chính trị.

Việc định nghĩa chủ nghĩa dân túy bằng khái niệm người dân, nhân dân nói chung thường dẫn đến những điều quá mơ hồ. Do đó, thật sai lầm khi tin vào lời nói của những người theo chủ nghĩa dân túy và nguyên tắc thống nhất của chủ nghĩa dân túy trong “nhân dân”. Định nghĩa về “nhân dân” đúng hơn là một hệ quả bắt nguồn từ định nghĩa rõ ràng hoặc ngầm định về một “khu vực trung tâm” trong lý luận của chủ nghĩa dân túy. Khu vực trung tâm này mô tả điều không tưởng lạc hậu về một thế giới lý tưởng, phi lịch sử, phi hiện thực và được lãng mạn hóa. Thuật ngữ “Thế giới đời sống”⁴ là một trạng thái hiển nhiên không thể biện minh được trước mọi lý thuyết. Theo cách nói của nhà triết học Edmund Husserl, đó là vũ trụ của cái hiển nhiên (Edmund Husserl 1976: 124).

Đối với nhà triết học Hans Blumenberg, đó là ảo giác của một thế giới mà một người có thể sống và trong đó việc một người tự ý rời bỏ nó là điều hoàn toàn không thể tưởng tượng được (Hans Blumenberg 2010: 157f). Thế

giới được tìm thấy hiện hữu ngược với tiến trình của mọi khoảng cách lịch sử, một thế giới trong đó không cần đến những lời biện minh, không cần sự tìm kiếm, thậm chí không phụ thuộc ý chí con người. Trong chủ nghĩa dân túy, lẽ thường của trái tim (hay “thế giới đời sống”) là những phạm trù nguyên ủy liên quan đến cái Tôi hiện hữu-nguyên ủy (Ur-ego Husserl). Khái niệm “con người-nhân dân” bắt nguồn từ những xúc cảm đời sống hiện thực, diễn đạt cho các khía cạnh khác nhau của một và cùng một sự vật. Với tư cách là một phạm trù xã hội, “con người” có tính lan tỏa, nhưng không phải là một dạng tổ hợp những thuộc tính vững chắc còn lại, như trong chủ nghĩa dân túy, mà chỉ định yếu tố phi chính trị của sự bền bỉ trong một trạng thái (lý tưởng) được gọi là “thế giới đời sống”. Không phải những điều này là hiển nhiên và đã được biện minh, mà trong một chừng mực nào đó các lý thuyết chính trị hiện đại đã rời bỏ nó, lãng quên và lãng tránh những vấn đề thường nhật của thế giới đời sống. Khi vùng trung tâm của thế giới đời sống với chủ thể chính là con người - nhân dân này bị đe dọa bởi các cuộc khủng hoảng với những kẻ thù cả

⁴ Thế giới đời sống là thế giới của con người với tính hiển nhiên tự chứng minh và khả năng trải nghiệm trước khoa học, khác biệt với thế giới quan và tư duy khoa học thường được xác định bằng lý tính. Thuật ngữ *Lebenswelt* được sử dụng chủ yếu trong hiện tượng học của Husserl (Edmund Husserl 1986).

bên trong và bên ngoài - bao gồm cả giới tinh hoa và giới lãnh đạo chính trị với tư cách những tác nhân thay đổi xã hội - thì chủ nghĩa dân túy hình thành như một lực lượng phòng thủ, phản ứng và đáp ứng nhu cầu bảo vệ thể giới đời sống. Nhưng sẽ là sai lầm nếu nhầm lẫn những người theo chủ nghĩa dân túy với những người theo chủ nghĩa chống hiện đại. Những người theo chủ nghĩa dân túy theo đuổi ít nhất là một số mục tiêu chính trị, trong khi mục tiêu của những người chống hiện đại là một con đường kỹ trị dẫn đến sự hiện đại hóa được phát triển một cách tự nhiên từ “bên dưới” chứ không bị áp đặt từ “bên trên”.

Chức năng của chủ nghĩa dân túy với tư cách một “sự điều chỉnh hữu ích” chủ yếu được thể hiện ở chỗ chúng giải quyết sự căng thẳng nội tại của nền dân chủ hiện đại giữa hai trụ cột - chủ nghĩa hợp hiến - pháp trị và lý thuyết về chủ quyền nhân dân. Trụ cột pháp quyền được rút ra từ ý chí của người dân, được xác định định kỳ bằng các cuộc bầu cử, và đảm bảo quyền tự do của các cá nhân và nhóm thiểu số cũng như các tổ chức độc lập. Tuy nhiên, vì chủ nghĩa hợp hiến được đặc trưng bởi sự không tin tưởng sâu sắc vào quyền tự lập pháp của những người dân có quyền bầu cử, nên nó có một khía cạnh hợp lý khi khẳng định rằng những cử tri, luôn hay thay đổi và dễ bị thao túng, không bị điều khiển bởi lý trí mà bởi niềm đam mê và khuynh hướng thiên về các giải pháp mang tính

độc đoán của họ. Do đó, nền dân chủ phải được bảo vệ khỏi “sự chuyên chế của đa số” bởi giới tinh hoa khai sáng tự do và củng cố trụ cột pháp quyền. Nếu hai trụ cột của nền dân chủ hiện đại trở nên mất cân bằng, chủ nghĩa dân túy cũng có thể hoạt động như một hệ thống cảnh báo sớm chống lại các khuynh hướng chính trị thiếu linh hoạt (Takis S. Pappas 2019: 163f). Những người theo chủ nghĩa dân túy tố cáo “sự cai trị của các đảng chính trị” là tự tung tự tác và sự cai trị này sẽ kém thành công hơn nhiều nếu không có sự tôn trọng sự thật và chính nghĩa trong hành động. Ngày nay, việc tiếp xúc gần gũi với các cử tri ngày càng bị thay thế bởi các công nghệ truyền thông. Nếu các mục tiêu chính trị không đạt được tại thùng phiếu, thì vấn đề được cho là đã không được các chuyên gia truyền thông “truyền đạt” đúng cách đến cử tri- những con người vốn “ngu ngốc”. Quan điểm như vậy là rất phù hợp với chủ nghĩa dân túy, chức năng tích cực của nó có thể là phá vỡ tình trạng xơ cứng chính trị, thách thức sự hợp tác của các “giai cấp chính trị” và kích hoạt tính tích cực chính trị của các bộ phận dân chúng thờ ơ, thụ động - mặc dù đôi khi phải trả giá bằng sự tức giận, phản nộ và những phản ứng khác. Tỷ lệ cử tri đi bỏ phiếu giảm, số lượng thành viên trong các đảng chính trị ngày càng giảm và số lượng người không đi bỏ phiếu ngày càng tăng, đặc biệt là ở các phân khúc xã hội thấp hơn, chỉ ra sự

thâm hụt dân chủ đang trở nên trầm trọng hơn trong hầu hết các nền chính trị. Cảm giác bất lực khi đối mặt với các quá trình không rõ ràng luôn luôn và vẫn sẽ là nơi nảy sinh thuận lợi cho chủ nghĩa dân túy.

Chủ nghĩa dân túy, về bản chất, không phải là một hệ tư tưởng độc lập với đầy đủ các yếu tố cấu thành, mà là một khái niệm được định hình trong tương quan, quan hệ với các nội dung tư tưởng khác. Nó được đặc trưng bởi chủ nghĩa chống chủ nghĩa độc quyền, chủ nghĩa chống giới tinh hoa trí thức, chống chính trị, thù địch với các thể chế, cũng như đạo đức hóa, phân cực hóa và cá nhân hóa chính trị. Chủ nghĩa dân túy được định hình thông qua các thuộc tính định tính của nó. Có thể phân biệt giữa chủ nghĩa dân túy cánh tả và cánh hữu. Thông qua sự tham gia và phân phối lại các nguồn lực, chủ nghĩa dân túy cánh tả cố gắng đưa các bộ phận dân cư yếu thế kém may mắn vào hệ thống chính trị có liên hệ trực tiếp với người lãnh đạo chính trị. Ngược lại, chủ nghĩa dân túy cánh hữu theo đuổi việc loại trừ người dân yếu thế, những kẻ ăn bám nhà nước phúc lợi, người nhập cư, người xin tị nạn, dân tộc thiểu số - ra khỏi các quá trình chính trị và chỉ dành quyền tham gia chính trị và xã hội cho dân số bản địa của họ. Với tính cách một hệ tư tưởng tương hợp chủ nghĩa dân túy có thể tích hợp và hiện diện trong nhiều hệ thống lý thuyết khác

nhau. Nếu chất được hiểu là một nội dung không cần bất cứ thứ gì khác để tồn tại, thì chủ nghĩa dân túy không có chất theo nghĩa là một hệ thống giá trị trung tâm duy nhất cho nó nhưng nó chứa đựng những luận điểm có thể tích hợp với nhiều quan điểm chính trị và lý thuyết chính trị khác nhau. Do tính tương thích cao, chủ nghĩa dân túy, quan điểm dân túy được nhiều lực lượng chính trị trên thế giới sử dụng trong hoạt động chính trị của mình tạo nên một phối cảnh đa bình diện, đa sắc màu và cũng hết sức phức tạp. □

Tài liệu trích dẫn

1. Cas Mudde. 2004. *The populist Zeitgeist - Government and Opposition (Tinh thần thời đại dân túy - Chính quyền và sự đối lập)*: University of Georgia.
2. Edmund Husserl. 1976. *Die Krisis der Europäischen Wissenschaften und die Transzendente Phänomenologie (Sự khủng hoảng của khoa học châu Âu và Hiện tượng học tiên nghiệm)*. Netherlands: Nxb. Martinus Nijhoff. The Hague.
3. Edmund Husserl. 1986. *Phänomenologie der Lebenswelt*. Stuttgart: Ausgewählte Texte Band II.
4. Frances Fox Piven và Richard A. Cloward. 1979. *Poor peoples movements: why they succeed, how they fail (Phong trào cần lao: tại sao họ thành công, họ thất bại như thế nào)*. New York: Nxb. Vintage Books.
5. Francis Fukuyama. 2017. An Analysis by Professor Dr. Francis

Fukuyama. *What Is Populism? (Chủ nghĩa dân túy là gì?)*: Atlantik-Brücke Publication Series. Volume 08. Berlin: Atlantik-Brücke Publication Series.

6. Hans Blumenberg. 2010. *Theorie der Lebenswelt*” (Lý thuyết thế giới đời sống). Berlin: Nxb. Suhrkamp.

7. Karin Priester. 2012. “Wesensmerkmale des Populismus (Đặc điểm bản chất của chủ nghĩa dân túy)” (<https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/apuz/75848/wesensmerkmale-des-populismus/>).

8. Michael Freeden. 1998. *Ideologies and Political Theory: A Conceptual Approach* (Ý thức hệ và lý thuyết chính trị: Một cách tiếp cận khái niệm): Oxford University Press.

9. Nguyễn An Ninh. 2018. “Chủ nghĩa dân túy ở khu vực Mỹ Latinh”: Tạp chí Lý luận chính trị điện tử. (<http://lyluanchinhtri.vn/home/index.php/quoc-te/item/2737-chu-nghia-dan-tuy-o-khu-vuc-my-latinh.html>).

10. Paul Taggart. 2004. *Populism and Representative Politics in Contemporary Europe* (Chủ nghĩa dân túy và nền chính trị đại diện ở châu Âu đương đại: Journal of Political Ideologies. 9/2004 - 3. Ấn bản online của tạp chí Tư tưởng chính trị.

11. CNBC. 2016. “Phát biểu của Donald Trump ngày 22 tháng 6 năm 2016”: (<https://www.cnn.com/video/2016/06/22/trump-im-the-only-one-who-can-fix-our-problems.html>)

12. *Research Summary: Income Polarization in the United States (Tóm tắt nghiên cứu: Phân cực thu nhập ở Hoa Kỳ)*. 2017: Ấn bản Thư viện điện tử của Quỹ tiền tệ quốc tế (IMF).

13. Samuel Huntington. 1993. “The Clash of Civilizations? (Sự xung đột của các nền văn minh)”. Foreign Affairs. 72:3. Ấn phẩm online: (<https://www2.kenyon.edu/Depts/Religion/Fac/Adler/Politics/Huntington-Clash.htm>).

14. Takis S. Pappas. 2019. *Populism and Liberal Democracy A Comparative and Theoretical Analysis*: Oxford University Press. ISBN: 9780198837886.

15. Nuria Font, Paolo Graziano, Myrto Tsakatika. 2019. “Varieties of Inclusionary Populism? SYRIZA, Podemos and the Five Star Movement (Các loại hình chủ nghĩa dân túy? SYRIZA, Podemos và phong trào Năm ngôi sao)”. Tạp chí quốc tế về chính trị học so sánh: Nxb. Đại học Cambridge. (<https://www.cambridge.org/core/journals/government-and-opposition/article/varieties-of-inclusionary-populism-syriza-podemos-and-the-five-star-movement/2D84524E62A5BA84656D0D10AD33E68>).

16. Michelangelo Vercesi. 2021. “Why is Italy more populist than any other country in western Europe? (Tại sao nước Ý lại theo chủ nghĩa dân túy nhiều hơn bất kỳ quốc gia nào khác ở Tây Âu?)” (<https://theloop.ecpr.eu/why-is-italy-more-populist-than-any-other-country-in-western-europe/>).